

Marcin Wałdoch

Obraz podziałów socjopolitycznych wsi chojnickiej w karnawale „Solidarności”

Wstęp

Lata 1980-1981 były w Polsce szczególnie burzliwe i przesiąknięte fermentem politycznym, który nie ominął ziemi chojnickiej. Ogromne poruszenie społeczne tego okresu docierało także na polską wieś, gdzie rolnicy organizowali się w niezależny związek, na wzór polskich robotników z Niezależnego Samorządowego Związku Zawodowego (NSZZ) „Solidarność”. Rejestrację związku rolniczego chłopi wywalczyli poprzez otwarty bunt w Rzeszowie, domagając się rejestracji „solidarności chłopskiej”. W ten sposób chłopi i ich związek stali się poważnym problemem politycznym dla władz ludowych. Nieformalny ruch rolników „solidarności chłopskiej” po podpisaniu 18 lutego 1981 r. porozumień rzeszowskich zrzeszał 3,5 mln chłopów i robotników rolnych. Do formalnej rejestracji związku doprowadzono dopiero po protestach rolniczych w Bydgoszczy, w których udział brali też rolnicy z gminy wiejskiej Chojnice, gdzie do sygnowania porozumień z rządem doszło w Wielki Piątek w 1981 r. Dla rolników nie bez znaczenia było poparcie, jakie sprawie ich ruchu społecznego udzielali hierarchowie kościelni, szczególnie papież Jan Paweł II i kard. Stefan Wyszyński¹.

W literaturze dotąd o „solidarności wiejskiej” i „Solidarności” Rolników Indywidualnych gminy wiejskiej Chojnice ukazał się zaledwie jeden artykuł, bazujący w znacznej mierze na wspomnieniach ówczesnych działaczy chłopskich². W najszerszej monografii „Solidarności” w Chojnicach również nie znajduje się zbyt wiele informacji dających świadectwo sytuacji, jaka panowała wtedy na chojnickiej wsi³. Odczuwalna w tym względzie jest luka poznawcza. Autora nie

¹ T. Garton Ash, *Polska rewolucja. Solidarność 1980-1981*, tłum. M. Dziewulska, M. Król, Warszawa 1987, s. 70-86.

² Zob. M. Wałdoch, *Powstanie i działalność NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” w gminie Chojnice we wspomnieniach Franciszka Gemby i Ignacego Guenthera*, „Słowo Młodych” 2011-2012, rok V, nr 1/(16)-4(23), s. 99-111.

³ Zob. M. Wałdoch, *O chojnickim karnawale „Solidarności”. Kształtowanie się i rola nowego ruchu społecznego w warunkach lokalnych (1980-1981)*, Chojnice 2015.

zainteresowała tym razem *stricte* działalność polityczna „Solidarności”, ale przede wszystkim to, jak ówczesna sytuacja społeczno-polityczna przekładała się na działania władzy ludowej w gminie wiejskiej Chojnice. Postawiono kolejne pytania badawcze. Jak biegle w tamtym czasie linie podziałów socjopolitycznych? Czym te podziały były determinowane? Przyjęto hipotezę, stanowiącą przypuszczenie, że na wsi w latach 1980-1981 trwał silny konflikt polityczny i istniały głębokie podziały socjopolityczne. Zakłada się, że analiza tychże podziałów obejmuje ich wskazanie w określonej wspólnotie politycznej⁴, którą na użytek tego studium ujmuje się na zasadzie terytorialnej, czyli wobec wspólnoty gminy wiejskiej Chojnice w latach 1980-1981, gdzie władzę w warunkach państwa monopartyjnego dzierżyła PZPR.

Poszukując odpowiedzi na postawione powyżej pytania i próbując rozwiązać hipotezę, sięgnięto po materiał empiryczny składający się z dokumentów, jakie wytworzył Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (KG PZPR) w Chojnicach w latach 1980-1981. Perspektywa kategorii podziału socjopolitycznego umożliwiła autorowi ukazanie wieloaspektowości ówczesnego konfliktu politycznego, który odnosił się także do walki o znaczenie przekonań i wartości oraz kwestii znaczenia przeciwstawnych organizacji i ich interesów. Całość pracy autora wykonano w perspektywie teorii konfliktu, przywiązując dużą uwagę do znaczenia sprzeczności interesów grupowych. Z uznaniem przyjęto założenia teorii konfliktu klasowego, który w ujęciu Marksowskim uznawał konflikt na linii burżuazji z klasą robotniczą, odnosząc, go jednak do formy konfliktu, jaki wobec ziemi toczył się pomiędzy właścicielem ziemskim i ówczesnym „obszarnikiem”, czyli państwem, a rolnikami indywidualnymi. Według Nikołaja Bucharina konflikt ujawnia się poprzez sprzeczne interesy pomiędzy „klasą panującą” i „klasą wyzyskiwaną”. Pierwsza z nich kierowała procesem produkcji, gdy druga była w prostej linii przedmiotem wyzysku władzy politycznej i ekonomicznej. Istotna w kontekście konfliktu klasowego zdaje się pozostawać kategoria świadomości klasowej, decydująca o samoidentyfikacji aktorów politycznych. Paradoksalnie świadomość klasowa, jako taka, mogła stanowić przyczynę emancypacji „klasy wyzyskiwanej”, bowiem w ocenie Herberta Marcusego to brak świadomości klasowej stawał się barierą w drodze do emancypacji zniewolonych grup i jednostek. Surową ocenę teorii socjalizmu wystawił teoretyk nauk o polityce Robert Michels, który wskazywał na brak możliwości wdrożenia w życie ideałów, które obiecywała myśl socjalistyczna⁵. Przy tym zachowano ujęcie konfliktu zaproponowane przez Ralfa Dahrendorfa, który wskazywał, że każde społeczeństwo podlega procesowi zmiany; występuje w nim niezgoda i konflikt; elementy społeczeństwa przyczyniają się do jego dezintegracji i zmiany; opiera się ono

⁴ T. Żyro, *Wstęp do politologii*, Warszawa 2004, s. 43.

⁵ K. von Beyme, *Współczesne teorie polityczne*, tłum. J. Łoziński, Warszawa 2007, s. 259-271.

na przymusie jednych w stosunku do innych⁶. Jednocześnie, całkowicie świadomie, autor odrzucił pozostałe teorie konfliktu i nie wykorzystał ich, jako podstawy do interpretacji zgromadzonego materiału empirycznego⁷.

Dokonano analizy materiałów źródłowych – jest to analiza dyskursu władzy i przedstawicieli opozycji demokratycznej z NSZZ RI „Solidarność”, gdzie przede wszystkim skupiono się na wyodrębnieniu dyskursu i jego znaczeń, według kategorii: społeczeństwa klasowego; wartości i przekonań politycznych; konfliktu centrum/peryferie; rolnicy indywidualni/kolektywizm. W cytowaniach zachowano pisownię oryginalną.

„W latach 1973-1990 gmina była elementem scentralizowanego systemu władzy i administracji państwowej. Na jej czele stał naczelnik gminy będący urzędnikiem mianowanym przez wojewodę i jemu podległym”⁸, gmina była więc terenowym organem władzy państwowej, po 1975 r. drugim szczeblem w podziale administracyjnym państwa. Nie było w niej miejsca na ideę samorządności, gdyż jej działania były podporządkowane polityce i gospodarce kształtowanej centralnie. Kiedy kreowała się „Solidarność” rolnicza, urzędnicy gminy wiejskiej Chojnice podejmowali próby przejęcia kontroli nad żywiołowym nowym ruchem społecznym, który znalazł poparcie wśród rolników, najpierw w Ogorzelinach w styczniu 1981 r. W świecie wsi, inaczej aniżeli w zindustrializowanych miastach, problemy społeczne i polityczne miały nieco inne zabarwienie. Jak wynika ze wspomnień chłopskich działaczy, szczególnie dotkliwe były praktyki władzy ludowej w PRL, która dążyła do tworzenia spółdzielni rolniczych i zastępowania nimi produkcji gospodarstw indywidualnych. Rolnicy, którzy oponowali przeciw takim rozwiązaniom, byli poddawani represjom, łącznie z karą więzienia. Do łżejszych kar zaliczano powoływanie rolników indywidualnych na ćwiczenia wojskowe w czasie żniw. Dostrzegano także skutki dotkliwej dyskryminacji w dostępie do maszyn rolniczych zakupionych przez Fundusz Rozwoju Rolnictwa; był to przejaw nierównego dostępu do rzadkich dóbr, gdzie pierwszeństwo przyznawano przede wszystkim ludziom związanym z partią władzy (PZPR) i jej chłopskim satelitą (ZSL)⁹. Zaistniały w latach 80. XX w. na wsi konflikt polityczny¹⁰ między rolnikami a władzą polityczną wiązał się z procesem zmiany społecznej i historycznej, której przejawy najdobitniej ujawniły się na początku dekady, w latach 1980-1981, jako przełom polityczny.

⁶ R. Dahrendorf, *Klasy i konflikt klasowy w społeczeństwie przemysłowym*, tłum. R. Babińska, Kraków 2008, passim; J. Szacki, *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa 2006, s. 830-831.

⁷ Zob. K. von Beyme, dz. cyt., s. 259-271.

⁸ *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2000, s. 152.

⁹ M. Wałdoch, *Powstanie i działalność NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” w gminie Chojnice we wspomnieniach Franciszka Gemby i Ignacego Guenthera...*, s. 101-105.

¹⁰ Więcej o konflikcie politycznym i jego rozumieniu: B. Szumlik, M. Żmigrodzki, *Konflikt polityczny*, w: *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Lublin 2010, s. 399-426.

Konflikt klasowy

W ramach gminnego PZPR, do struktur partii w 1980 r., na dzień 31 marca, należało 1053 członków, do tej liczby zaliczano także kandydatów na członka partii. Skład społeczny aktywu partyjnego był zróżnicowany i – co może obecnie wywoływać zdziwienie – w większości członkami partii w gminie wiejskiej byli robotnicy, których było 43,7%, następnie rolnicy 23,5%, tzw. pracownicy umysłowi 24,3%, „pozostali” 8,5%. Gminę wiejską Chojnice zamieszkiwały w 1980 r. 9243 osoby powyżej 18. roku życia (4821 kobiet, 4422 mężczyzn)¹¹. Wśród gminnych członków PZPR 40% stanowili pracownicy PGR¹². Masowość ówczesnych organizacji dobrze obrazuje ich liczebność. W gminie wiejskiej 272 osoby były członkami Ochotniczych Rezerw Milicji Obywatelskiej (ORMO), 353 osoby przynależały do Ochotniczych Straży Pożarnych (OSP), 849 członków zrzeszała Liga Obrony Kraju (LOK), w Społecznym Komitecie Przeciwdziałania Alkoholowego działały 452 osoby, a rekord osiągało Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (TPPR) z 916 członkami, choć to w Polskim Czerwonym Krzyżu (1414 członków) zrzeszało się najwięcej ludzi¹³. Z tych danych można wnioskować, że życie organizacyjne i polityczne w tamtym okresie wręcz kwitło, należy jednak mieć na uwadze, że w PRL nie było możliwości zakładania niezależnych organizacji pozarządowych i wszystkie one stanowiły swoisty pas transmisyjny instytucji monopartyjnego państwa do jego obywateli, a członkostwo było często wymuszone na drodze perswazji. Dalekie było to w tym względzie od rozumienia życia i organizacji społeczeństwa obywatelskiego. Wskazywała na to dość rozbudowana struktura organizacji represji, takich jak ORMO (Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej). ORMO na terenie gminy wiejskiej Chojnice zorganizowane było w 1981 r. w 23 jednostkach, 14 specjalistycznych i 6 zakładowych. Na terenie gminy zadaniem członków ORMO, którzy według Bogdana Hildebrandta byli mało aktywni, było zabezpieczenie lasów i wód przed kłusownictwem¹⁴, choć w świetle dzisiejszej wiedzy wiadomo, że członkostwo w ORMO było jedną z dróg awansu społecznego.

Ukazując wagę konfliktu klasowego dla krystalizacji idei i ciągłości działalności politycznej oraz wdrażania idei komunizmu, opisywano korzenie działal-

¹¹ Archiwum Państwowe w Bydgoszczy (dalej: APB), Komitet Gminny PZPR w Chojnicach (dalej: KG PZPR w Chojnicach), sygn. 136/II/6, Kształtowanie obywatelskich postaw w realizacji zadań społeczno-gospodarczych gminy w świetle rewolucyjnych tradycji narodu polskiego i uchwał VIII Zjazdu PZPR, Chojnice 1980, s. 12.

¹² APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Efektywność gospodarcza a praca polityczno-organizatorska i ideowo wychowawcza wśród załóg PGR Chojnice i ZDZ Zamarte, s. 10.

¹³ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Kształtowanie obywatelskich postaw w realizacji zadań społeczno-gospodarczych gminy w świetle rewolucyjnych tradycji narodu polskiego i uchwał VIII Zjazdu PZPR, Chojnice 1980, s. 13.

¹⁴ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 8/81 z posiedzenia Egzekutywy KG Chojnice w dniu 3 listopada 1981 r., s. 1.

ności komunistycznej na ziemi chojnickiej w kontekście wystąpień robotniczych. Jak pisano, w 1905 r. miał miejsce pierwszy strajk robotników budowlanych w Chojnicach, a rok później doszło do strajku murarzy. Nawiązywano także do działalności konkretnych komunistów z ziemi chojnickiej, jak do Piotra Kurtza i Jana Włodarczyka z Chojnic, którzy w 1922 r. byli mężami zaufania na okręg wyborczy Grudziądz z ramienia Komunistycznego Związku Miast i Wsi w trakcie wyborów do Sejmu. Przy tym zaznaczono, że komórki Komunistycznej Partii Robotniczej Polskiej (KPRP) miały swoich zwolenników w Chojnicach, szczególnie w osobie M. Gołębiowskiego [brak pełnego imienia w dokumentach]. Według zachowanych dokumentów, w 1929 r. wybuchł strajk na wsi chojnickiej. Innymi przykładami działalności w obronie klasy robotniczej były: pierwszy marsz robotników z okazji 1 maja, który zorganizowała Polska Partia Socjalistyczna (PPS) w 1931 r. (uczestniczyło w nim 130 robotników, w tym 80 robotników rolnych). Przewodzili mu Aleksander Grzebielucha – zdeklarowany socjalista oraz kolejarz nazwiskiem Rybicki; wielki strajk robotników i biedoty miejskiej na chojnickim rynku 21 stycznia 1932 r.¹⁵ w czasie Wielkiego Kryzysu, który ogarnął kapitalistyczny świat uprzemysłowiony w latach 1929-1933. W 1980 r. wskazywano, że ruch robotniczy na ziemi chojnickiej miał 80 weteranów zmagających o prawa pracownicze i emancypację robotników¹⁶.

Zdarzało się i tak, jak w przypadku I sekretarza Komitetu Zakładowego PZPR przy PGR Chojnice, Tadeusza Świącickiego, że działacze partii występowali w obronie interesów robotniczych, podkreślając ogromne koszty kolektywizacji i gigantomanii w zarządzaniu, jakie spoczywały na barkach zwykłych robotników¹⁷.

W kwestii wystąpień robotniczych Sierpnia '80, dokonywano tzw. „samorozliczeń”, na posiedzeniu KG PZPR 24 października 1980 r. goszczono przedstawiciela Komitetu Wojewódzkiego (KW) PZPR z Bydgoszczy, który zwrócił zebranym uwagę na cele toczącej się dyskusji społecznej o stanie gospodarki i społeczeństwa. Według Lesława Wagnera, celem tym było uniknięcie w przyszłości „[...] tych zakrętów [...]”¹⁸. I sekretarz KG PZPR Wanda Weltrowska stwierdzała, że do kryzysu społecznego doprowadziła ciężka sytuacja gospodarcza¹⁹. Rok później w 1981 r. działacze partyjni w gminie wyrażali niezadowolenie z powodu braku rozliczenia najbardziej prominentnych członków PZPR

¹⁵ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Kształtowanie obywatelskich postaw w realizacji zadań społeczno-gospodarczych gminy w świetle rewolucyjnych tradycji narodu polskiego i uchwał VIII Zjazdu PZPR, Chojnice 1980, s. 14.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Protokół 4/80 z odbytego plenarnego posiedzenia Komitetu Gminnego PZPR w Chojnicach w dniu 24 października 1980 roku w sali konferencyjnej Urzędu Miejskiego w Chojnicach, s. 2-3.

¹⁸ Tamże, s. 5.

¹⁹ Tamże, s. 6.

ze szczebla wojewódzkiego. Zbigniew Stoltman zapytywał nawet I sekretarz KG PZPR W. Weltrowską o to, czy Wojciech Jaruzelski złożył choćby jedną z pełnionych przez siebie funkcji²⁰. Atmosfera rozliczeń, które jakoby miały uzdrowić sytuację w kraju, udzielała się także robotnikom w jednostkach PGR na terenie gminy²¹.

Innym wymiarem konfliktu klasowego był dostęp do osiągnięć cywilizacyjnych, takich jak telefon, w 1980 r. dostęp do puli nowych numerów mieli już praktycznie tylko ludzie związani z władzą w gminie. Na przestrzeni całego roku telefony podłączono jedynie u sołtysów w Nowej Cerkwi i Angowicach²².

Wartości i przekonania polityczne

Wielka polityka gościła także na „gminnych salonach”, a władza publiczna i polityczna świadoma była wagi narastającego konfliktu, skoro tak się o nim wypowiadała: „Współczesny świat jest terenem walki klasowej, konfrontacji ideologicznej socjalizmu z kapitalizmem”, dlatego, jak dodawano dalej: „Partia jako główny cel stawiała na rozwój świadomości socjalistycznej i wpajanie przekonania o słuszności obranej drogi budownictwa socjalistycznego”²³. Według gminnych aktywistów partyjnych: „W państwie socjalistycznym człowiek traktowany jest, jako istotny czynnik przyjętego programu”²⁴. W swej pracy na rzecz szerzenia idei socjalizmu członkowie partii prowadzili szkolenia, odczyty, edukację ekonomiczną załóg, masowe szkolenia zawodowe i zajęcia kulturowo-oświatowe²⁵, które prowadzono na zebraniach wiejskich, w zakładach pracy, bibliotekach, świetlicach, klubach, stosując przy tym „propagandę wizualną”. Takim szkoleniom w 1980 r. poddano 16,5% ludności gminy w wieku produkcyjnym²⁶. Na terenie gminy wiejskiej w 1980 r. działały 32 koła Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (ZSMP), które zrzeszały 780 członków²⁷. ZSMP prowadziła akcje agitacyjne w formach konkursów na wsi, takich jak: „Młody Mistrz Plo-

²⁰ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 7/81 z posiedzenia Egzekutywy KG PZPR w Chojnicach w dniu 21.10.1981 r., s. 2.

²¹ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 3/81 z posiedzenia Egzekutywy KG Chojnice w dniu 27 października 1981 r., s. 3.

²² APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Ocena planu społeczno-gospodarczego Gminy Chojnice za III kwartał 1980 r., s. 17.

²³ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Kształtowanie obywatelskich postaw w realizacji zadań społeczno-gospodarczych gminy w świetle rewolucyjnych tradycji narodu polskiego i uchwał VIII Zjazdu PZPR, Chojnice 1980, s. 1.

²⁴ Tamże, s. 2.

²⁵ Tamże.

²⁶ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Kształtowanie obywatelskich postaw w realizacji zadań społeczno-gospodarczych gminy w świetle rewolucyjnych tradycji narodu polskiego i uchwał VIII Zjazdu PZPR, Chojnice 1980, s. 13.

²⁷ Tamże.

nów”, „Młody Mistrz Mechanizacji”, „Wzorowy Pracownik i Kolega”. Do najaktywniejszych kół ZSMP na terenie gminy wiejskiej Chojnice zaliczono: ZSMP przy Państwowym Ośrodku Maszynowym (POM) Niezychowice, Państwowe Gospodarstwo Rolne (PGR) Chojnice, Nowa Cerkiew, Sławęcín, Zakład Doświadczalny Ziemiaka (ZDZ) Czartołomie²⁸ (należał do ZDZ Zamarte). Źle oceniano pracę kół ZSMP w: Charzykowach, Krojantach, Ogorzelinach, Raclawkach i Zbeninach²⁹. Pomimo wyróżniania poszczególnych kół, w ocenie ogólnej zauważano odchodzenie młodzieży od zaangażowania się w działalność polityczną³⁰, było to zjawisko obserwowane też w mieście i stanowiło prawdopodobnie wynik społecznej apatii oraz pojawienia się fenomenu „Solidarności”³¹. Niewiele pomagały władzy akcje skierowane do młodych rolników, celem ich aktywizacji społecznej, jak „Młody Mistrz Produkcji Zwierzęcej” i „Młody Mistrz Produkcji Rolnej”, które nie cieszyły się tłumnym udziałem³². Zauważano rolę mediów w procesie komunikowania społecznego, starano się propagować idee młodzieżowego związku poprzez czasopismo „Płomień”, jednak tylko 30% kół ZSMP w gminie zdecydowało się na jego prenumeratę, co nie było dla władz wskaźnikiem zadowolającym³³. Natomiast w szkoleniach organizowanych przez PZPR dla członków ZSMP uczestniczyło zazwyczaj ok. 50% oczekiwanej liczby osób³⁴. Nad procesem socjalizacji politycznej czuwał Gminny Ośrodek Pracy Ideowo-Wychowawczej, skąd realnie kierowano działalnością wszystkich organizacji społeczno-politycznych na terenie gminy wiejskiej Chojnice³⁵. Ogrom wysiłku koncentrowano na ukazywaniu znaczenia kwestii internacjonalizmu i związanego z nim Marksowskiego światopoglądu, dla szerzenia tych idei stosowano: hasła, plansze, wykresy, diagramy, biogramy tzw. przodowników pracy³⁶. W pracy ideowo-wychowawczej komuniści zauważali wagę kwestii wychowania, określania celów narodowych i wyrobionego światopoglądu³⁷ w interpretacji partii

²⁸ Tamże, s. 15.

²⁹ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Informacja o stopniu realizacji Uchwały KG z dnia 27 X 1978 r. oraz Egzekutywy KG z dnia 7 XII 1979 r. w sprawie „Oceny działalności ideowo-wychowawczej partii wśród młodzieży”, s. 5.

³⁰ Tamże, s. 1.

³¹ M. Wałdoch, *O karnawale chojnickiej „Solidarności”*..., s. 132.

³² APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Informacja o stopniu realizacji Uchwały KG z dnia 27 X 1978 r. oraz Egzekutywy KG z dnia 7 XII 1979 r. w sprawie „Oceny działalności ideowo-wychowawczej partii wśród młodzieży”, s. 3.

³³ Tamże, s. 5.

³⁴ Tamże, s. 4.

³⁵ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Kształtowanie obywatelskich postaw w realizacji zadań społeczno-gospodarczych gminy w świetle rewolucyjnych tradycji narodu polskiego i uchwał VIII Zjazdu PZRP, Chojnice 1980, s. 12.

³⁶ Tamże, s. 13.

³⁷ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Informacja o stopniu realizacji Uchwały KG z dnia 27 X 1978 r. oraz Egzekutywy KG z dnia 7 XII 1979 r. w sprawie „Oceny działalności ideowo-wychowawczej partii wśród młodzieży”, s. 5.

władzy³⁸. Dlatego też podejmowano wysiłek organizacji Gminnej Szkoły Aktywu, której uczestnicy prowadzili tzw. „studia wiedzy”. Instytucja ta odpowiadała także za gminne olimpiady wiedzy, jak pisano „[...] popularyzujących program PZPR w okresie poprzedzającym VIII Zjazd”³⁹. W jednej z takich olimpiad, już na szczeblu wojewódzkim, gminę wiejską Chojnice reprezentował Jacek Kowalik ze wsi Swornegacie, zdobywając V miejsce⁴⁰. Zwieńczeniem działalności w ZSMP miało być wstąpienie do PZPR, co – jak przyjmowano – było dla członków ZSMP „[...] największym zaszczytem [...]”⁴¹. Młodzi ludzie formowani byli poprzez prowadzenie wobec nich permanentnej indoktrynacji. Zacieśniano współpracę pomiędzy ZSMP a pozostałymi organizacjami, będącymi różnego typu „przybudówkami” PZPR, jak choćby z ORMO⁴². Dla notabli PZPR duże znaczenie miało „[...] systematyczne zapoznawanie członków i kandydatów partii z podstawami nauki marksizmu-leninizmu [...]”⁴³. W tym względzie objęto kontrolą partii także Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP) na terenie gminy⁴⁴.

Gminni komuniści nader krytycznie oceniali działalność „Solidarności” w latach 1980-1981, zarzucając ruchowi społecznemu, że wyszedł w swej działalności poza funkcje związku zawodowego. Dostrzegali jednocześnie ogólnospołeczną wolę demokratyzacji życia. Wychwycili wzrastającą uwagę komunistów ze Związku Radzieckiego i innych „bratnich republik” w związku z zaostrzającą się w Polsce sytuacją polityczną. W związku z tym planowano działania: wzmacniające marksistowsko-leninowski charakter PZPR; upowszechnianie idei marksizmu-leninizmu, propagowanie przekonania, że tylko w socjalizmie Polska ma szansę się rozwijać; wzmacnianie więzi członków partii z obywatelami; ujawnianie i podejmowanie polemiki z działalnością „Solidarności” niezgodną z jej statutem. Członkowie PZPR będący jednocześnie w „Solidarności” byli zobowiązani do utrzymywania związkowego charakteru nowego ruchu społecznego; zapobiegania działaniom zmierzającym do „politycznego rozbicia wsi”⁴⁵. Ludzie partii, widzieli, jak Kazimierz Ohnezorge, przyczynę złej sytuacji w kraju w dyskusji

³⁸ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Efektywność gospodarcza a praca polityczno-organizatorska i ideowo wychowawcza wśród załóg PGR Chojnice i ZDZ Zamarte, s. 14.

³⁹ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Informacja o stopniu realizacji Uchwały KG z dnia 27 X 1978 r. oraz Egzekutywy KG z dnia 7 XII 1979 r. w sprawie „Oceny działalności ideowo-wychowawczej partii wśród młodzieży”, s. 6.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Tamże, s. 7.

⁴² Tamże.

⁴³ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Efektywność gospodarcza a praca polityczno-organizatorska i ideowo wychowawcza wśród załóg PGR Chojnice i ZDZ Zamarte, s. 13.

⁴⁴ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 8/81 z posiedzenia Egzekutywy KG Chojnice w dniu 3 listopada 1981 r., s. 2.

⁴⁵ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, s. 2-3, 6-11.

nad prawami obywateli i zaniedbaniu spraw ich obowiązków, z których się nie wywiązywali⁴⁶. „Solidarności” zarzucano „rozbijanie narodu” i sojuszu „robotniczo-chłopskiego”⁴⁷, który jednak w okresie karnawału „Solidarności” był w dobrej kondycji, o czym świadczy organizacyjna współpraca związkowców z Chojnic z przedstawicielami NSZZ RI „Solidarność”⁴⁸.

Konflikt centrum/peryferie

Konflikt ten był o tyle charakterystyczny, że dotyczył przenoszenia przez lokalnych działaczy PZPR odpowiedzialności za sytuację gospodarczą i społeczno-polityczną na aktywistów wyższych szczebli – wojewódzkiego i centralnego. W dokumentach poddanych analizie brak przejawów konfliktu centrum/peryferie pomiędzy chłopskimi działaczami „Solidarności” z gminy a wyższymi ogniwami struktury organizacyjnej nowego ruchu społecznego.

Rolnicy indywidualni/kolektywizm

Z perspektywy komunistów, na drodze rewolucji proletariackiej i realizacji celów ekonomicznych w dobie realnego socjalizmu stała przede wszystkim bariera w postaci tradycyjnych na ziemiach polskich indywidualnych gospodarstw rolnych, których właściciele nie byli skorzy do łączenia się w większe jednostki i jakkolwiek przynależność instytucjonalną ukierunkowaną na masową produkcję. Wizji zapóźnionych technologicznie gospodarstw indywidualnych władza przeciwstawiała „ośrodki postępu naukowo-technicznego”, czyli przede wszystkim PGR-y i Zakład Doświadczalny Ziemiańca (ZDZ) w Zamartem⁴⁹. Jednocześnie ukierunkowywano się na „kooperację” z rolnikami indywidualnymi⁵⁰. Władza wspierała państwowe zakłady rolnicze, udzielając im tzw. bonifikat na szereg produktów i usług, których nie otrzymywali rolnicy indywidualni⁵¹. Podobnie czyniono w kwestii inwestycji publicznych, gdzie gmina uprzywilejowanymi czyniła inwestycje w państwowych zakładach produkcji rolnej, wskazując, że nie prowadzono danej inwestycji na terenie wsi zamieszkiwanych przede

⁴⁶ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 3/81 z posiedzenia Egzekutywy KG Chojnice w dniu 27 października 1981 r., s. 4.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Zob. M. Wałdoch, *O chojnickim karnawale „Solidarności”* ..., passim.

⁴⁹ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Efektywność gospodarza a praca polityczno-organizatorska i ideowo wychowawcza wśród załóg PGR Chojnice i ZDZ Zamarte, s. 1-2.

⁵⁰ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Efektywność gospodarza a praca polityczno-organizatorska i ideowo wychowawcza wśród załóg PGR Chojnice i ZDZ Zamarte, s. 10-11.

⁵¹ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Protokół 4/80 z odbytego plenarnego posiedzenia Komitetu Gminnego PZPR w Chojnicach w dniu 24 października 1980 roku w sali konferencyjnej Urzędu Miejskiego w Chojnicach, s. 3.

wszystkim przez rolników indywidualnych: „[...] Z uwagi na brak limitu dla jednostek gospodarki nieuspołecznionej w br. [...]”⁵².

Przedstawiciele PZPR obawiali się, że gdyby doszło do przejęcie ziemi przez rolników indywidualnych od PGR, to pracownicy PGR „[...] pójdą do pracy do rolników indywidualnych jako parobkowie [...]”⁵³. Takie obawy powstawały w związku z podpisaną przez rząd PRL z przedstawicielami NSZZ „Solidarność” porozumieniami rzeszowskimi, które gwarantowały nienaruszalność własności chłopskiej, a od momentu podpisania tego porozumienia nieuprawnione było rekwirowanie ziemi prywatnej. Zniesiono także bariery w obrocie ziemią⁵⁴. Na posiedzeniach KG PZPR wystąpił przedstawiciel NSZZ RI „Solidarność” Niciejewski, który informował chojnickich komunistów o woli rolników indywidualnych do nabywania ziemi, szczególnie z rejonów Topoli, Karolewa i Władysławka⁵⁵. Ewentualnej parcelacji ziemi PGR przeciwstawiali się niektórzy z zebranych na posiedzeniu gminnego PZPR, do tego grona zaliczał się Kazimierz Jażdżewski, ale byli i w gorącej dyskusji w czerwcu 1981 r. zwolennicy rolnictwa indywidualnego, którzy – jak Jan Ciuryło z Piastoszyna – twierdzili, że z rolnictwa indywidualnego byłby większy pożytek dla gospodarki⁵⁶. Za dochoowaniem idei porozumień rzeszowskich w sprawie gospodarowania ziemią opowiadał się działacz NSZZ RI „Solidarność”, rolnik z Nowego Dworu Ignacy Guenther⁵⁷. Ujawniał się konflikt, w którym władza ludowa lansowała model rolnictwa kolektywnego, a przedstawiciele NSZZ RI „Solidarność” stawali się stronnikami rolnictwa indywidualnego. Naczelnik gminy wiejskiej Chojnice Waclaw Górny wskazywał na różnice w areale gospodarstw rolnych na Rzeszowszczyźnie, a tych w gminie Chojnice, podkreślając, że gospodarstwa chojnickie są o wiele większe i postulat parcelacji ziemi państwowej może nie być tak zasadny, jak w innych częściach kraju. Obawiał się też, że rolnicy indywidualni po parcelacji ziemi przestaną korzystać z tzw. mieszanek przemysłowych, a to, jak zdawał się sugerować, mogło osłabić gospodarkę narodową⁵⁸. Pomimo wyraźnego konfliktu, postanowiono przygotować harmonogram przekazywania ziemi z PGR oraz ZDZ do rolnictwa indywidualnego. Równoległe władza ludowa zleciła kontrolę gospodarstw indywidualnych, aby wskazać te, w których grunty były źle zagos-

⁵² APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Ocena planu społeczno-gospodarczego Gminy Chojnice za III kwartał 1980 r., s. 18.

⁵³ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół Nr 2/81 z odbytego posiedzenia Egzekutywy Komitetu Gminnego PZPR w Chojnicach w dniu 25 czerwca 1981 roku w sali posiedzeń Urzędu Gminy w Chojnicach, s. 2.

⁵⁴ T. Garton Ash, dz. cyt., s. 85.

⁵⁵ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół Nr 2/81 z odbytego posiedzenia Egzekutywy Komitetu Gminnego PZPR w Chojnicach w dniu 25 czerwca 1981 roku w sali posiedzeń Urzędu Gminy w Chojnicach, s. 3.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże, s. 4-5.

podarowane, takie gospodarstwa planowano wykupywać na rzecz Skarbu Państwa lub nakłaniać właścicieli do przekazywania ich w zamian za rentę⁵⁹.

Pomimo kilkudziesięcioletnich wysiłków Polski Ludowej w procesie kolektywizacji wsi, w lipcu 1981 r. spis rolny ujawnił, że na terenie gminy wiejskiej Chojnice sektor gospodarstw państwowych dysponował 7134 ha ziemi, co stanowiło 32,1% gruntów rolnych gminy wobec 14 274 ha ziemi, którą dysponowali rolnicy indywidualni, co stanowiło 64,3% ogółu dostępnej ziemi rolnej. Pozostały areal był w rękach: spółdzielczych (1,2%) oraz w kategorii własności „inne” (2,4%). Gruntów ornych było w gminie 12 392 ha⁶⁰. Władze gminy dostrzegały gorszący stan rolnictwa w Polsce⁶¹.

Odwołania do doświadczeń historycznych

„Bogate historyczne doświadczenia polskiego ruchu robotniczego dowiodły, że wśród społeczeństwa polskiego wykształciły się takie wartości moralne, jak: ideowe – zaangażowanie, bohaterstwo, poświęcenie i bezinteresowność w walce o urzeczywistnienie ideałów socjalizmu”⁶². W celu ugruntowania dokonań przedstawicieli władzy ludowej, PZPR w gminie stworzył Zakładowe Izby Pamięci Ruchu Robotniczego oraz Galerie Ludzi Zasłużonych. W działalności tej wyróżniały się, w ocenie władz, Izba Pamięci i Tradycji przy ZDZ w Nieżychowicach oraz taka sama izba przy Szkole Podstawowej w Nowej Cerkwi⁶³. Uznawano, że powstanie Polski Ludowej było „przełomem dziejowym w zakresie kształtowania nowej socjalistycznej koncepcji praw obywatelskich”⁶⁴. Obecnie można ten proces uznać za element charakterystycznych dla okresu PRL praktyk, kiedy kłamali wszyscy, przede wszystkim historycy, określając pod odpowiednią okazyję, czym jest polskość i jak ją prezentować⁶⁵. Stosowano swoiste ujednoczenie w procesie wychowawczym i poprzez praktyki propagandowe. Polegało ono na utożsamianiu historii ruchów robotniczych w Polsce z historią narodu polskiego, jako całości. W związku z przyjętą praktyką gmina wiejska uczciła 110. rocznicę urodzin Włodzimierza Lenina (ur. 1870 r.), choć też dużą estymą cie-

⁵⁹ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Wnioski z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Gminnego PZPR w Chojnicach z dnia 25 czerwca 1981 roku.

⁶⁰ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Analiza spisu rolniczego 1981 r.

⁶¹ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 3/81 z posiedzenia Egzekutywy KG Chojnice w dniu 27 października 1981 r., s. 3.

⁶² APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Kształtowanie obywatelskich postaw w realizacji zadań społeczno-gospodarczych gminy w świetle rewolucyjnych tradycji narodu polskiego i uchwał VIII Zjazdu PZPR, Chojnice 1980, s. 2.

⁶³ Tamże, s. 3.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ P. Wieczorkiewicz, J. Błażejowska, *Przez Polskę Ludową na przelaj i na przekór*, Warszawa 2011, s. 447.

szyły się rocznice związane z zacieśnianiem współpracy pomiędzy Polską Ludową a ZSRR, jak 25. rocznica podpisania Układu Warszawskiego (układ podpisany w 1955 r.)⁶⁶.

Aspekty etyczno-moralne

Jak pisano w dokumentach PZPR gminy wiejskiej Chojnice: „Stosunek człowieka do człowieka winien wyrażać solidarność i życzliwość, poszanowanie ludzkiej godności, tolerancję, szacunek dla ludzi starszych i zasłużonych, wzajemną pomoc i bezinteresowność”⁶⁷. I dalej: „W codziennym działaniu dążymy, aby moralność socjalistyczna człowieka wyrażała przede wszystkim twórczą postawę, zaangażowanie społeczne, poczucie sprawiedliwości za losy społeczeństwa, patriotyzm i internacjonalizm”⁶⁸. Dostrzegano, że postawa wobec pracy ma przełożenie na rozumienie przez pracowników dobra społecznego i jego realizacji⁶⁹. Dostrzegano zjawiska patologiczne na wsi, związane z gospodarowaniem mieniem publicznym, takie jak: niegospodarność i korupcja⁷⁰. W sferze etyczno-moralnej miała następować zgodność pomiędzy głoszonymi hasłami i ideami a rzeczywistymi zachowaniami i postawami aktywistów partyjnych⁷¹.

Interesy ekonomiczne

Twierdzono, że celem polityki rządów ludowych było: ciągle polepszanie warunków bytowych, czyli podnoszenie standardu życia. Elementem tej polityki było także realizowanie polityki pełnego zatrudnienia. Zauważano przy tym, nie ukrywając emocji, że cele polityki władzy ludowej w sferze ekonomicznej oddalają się, gdyż: „[...] po blisko 36-ciu latach budownictwa socjalistycznego są ludzie uchylający się od pracy, pasożyci – urodzeni w niedzielę, z którymi musimy prowadzić bardziej rygorystyczną walkę”⁷². Uważano, że realizacja polityki PZPR umożliwiła uzyskanie takich zabezpieczeń socjalnych, jak: darmowe leczenie; prawo do urlopu i wypoczynku; możliwość korzystania z rozbudowanej bazy uzdrowisk; polepszenie warunków bezpieczeństwa i higieny pracy; zapobieganie chorobom i ich zwalczanie; opieka nad inwalidami; rozbudowa sieci szpitali; wydłużenie

⁶⁶ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Kształtowanie obywatelskich postaw w realizacji zadań społeczno-gospodarczych gminy w świetle rewolucyjnych tradycji narodu polskiego i uchwał VIII Zjazdu PZPR, Chojnice 1980, s. 15.

⁶⁷ Tamże, s. 2.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże, s. 3.

⁷⁰ Tamże, s. 8.

⁷¹ Tamże.

⁷² Tamże, s. 3.

średniej długości życia. Stąd też postawiono sobie za cel pozyskanie w 1980 r. lekarza do Ośrodka Zdrowia w Ogorzelinach, jak też stomatologów do innych placówek opieki medycznej. Oczywiście jest, że władza w ten sposób podkreślała rzekomą równość w dostępie do świadczeń społecznych. Pomimo ogólnej pozytywnej oceny nakładów i pracy w zakresie ochrony zdrowia, uważano, że należy więcej uwagi poświęcić działaniom profilaktycznym⁷³. W dyskursie władzy dużą wagę przywiązywano do wartości ziemi: „W efektywnym wykorzystaniu Ziemi, która była i jest podstawą wzrostu produkcji rolniczej i warunkiem realizacji programu rozwoju rolnictwa i poprawy wyżywienia narodu”⁷⁴. Przenoszenie aktów własności ziemi usprawiedliwiono „wypadaniem jej z produkcji i przesuwaniami do gospodarki rolnej uspołecznionej, jak i do najlepszych rolników indywidualnych”. W ten sposób na terenie gminy wiejskiej Chojnice przejęto na rzecz Skarbu Państwa w latach 1975-1980 83 gospodarstwa (na różnej podstawie) o łącznym areale 797 ha, a na 1980 r. planowano przejąć kolejne 10 gospodarstw o powierzchni 111 ha. Przenoszenie aktów własności ziemi było procesem dwubiegunowym z jednej strony ziemię „uspołeczniano”, z drugiej ją rozdysponowywano⁷⁵. Rolnikom w zamian za nieruchomości przekazywane na rzecz Skarbu Państwa przydzielano renty⁷⁶.

Na terenie gminy Chojnice zmagano się z niską efektywnością produkcji⁷⁷. W sferze gospodarczej, przynajmniej w retoryce, władza ludowa opowiadała się za merytokracją, głosząc: „Tylko ludzie światli o bogatej wiedzy stanowią siłę napędową przemian społecznych i gospodarczych, torując drogę postępowi”⁷⁸. Rzeczywistość weryfikowała hasła, bowiem w 1980 r., na 243 zatrudnionych pracowników w Spółdzielni Kółek Rolniczych (SKR) wykształcenie wyższe posiadały dwie osoby. Jeszcze gorsza sytuacja była w Gminnej Samopomocy Chłopskiej (GS), gdzie na 238 pracowników nikt nie posiadał wykształcenia wyższego. Lepiej prezentował się stan kwalifikacji w POM, gdzie na 208 pra-

⁷³ Tamże, s. 4.

⁷⁴ Tamże, s. 5.

⁷⁵ W latach 1975-1980 z Państwowego Funduszu Ziemi (PFZ) władze gminy przekazały do: PGR 391 ha, ZDZ 70 ha, Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej (RSP) 24 ha, Administracji Lasów Państwowych (ALP) 51 ha, innym 17 ha, a 314 ha przydzielono rolnikom indywidualnym. Na cały 1980 r. planowano przekazanie 45 ha do PGR i 39 ha do ZDZ oraz 170 ha dla rolników indywidualnych. Zob. APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Kształtowanie obywatelskich postaw w realizacji zadań społeczno-gospodarczych gminy w świetle rewolucyjnych tradycji narodu polskiego i uchwał VIII Zjazdu PZPR, Chojnice 1980, s. 5.

⁷⁶ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Protokół nr 3/80 z odbytego plenarnego posiedzenia Komitetu Gminnego PZPR w Chojnicach w dniu 27 czerwca 1980 roku w sali konferencyjnej Urzędu Miejskiego, s. 2.

⁷⁷ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Kształtowanie obywatelskich postaw w realizacji zadań społeczno-gospodarczych gminy w świetle rewolucyjnych tradycji narodu polskiego i uchwał VIII Zjazdu PZPR, Chojnice 1980, s. 7.

⁷⁸ Tamże, s. 9.

owników, 8 posiadało dyplom wyższych uczelni. W PGR na terenie gminy wiejskiej Chojnice zatrudnionych było w 1980 r. 449 pracowników, z czego 11 posiadało wykształcenie wyższe. 33 osoby z wykształceniem wyższym były zatrudnione w załodze ZDZ Zamarte, gdzie pracowały 752 osoby. Sytuacja wśród rolników indywidualnych prezentowała się najgorzej, bowiem spośród 1878 rolników, zaledwie 5 osób posiadało wykształcenie wyższe, a 1184 nie posiadało żadnych formalnych kwalifikacji rolniczych⁷⁹. Dane te wskazują na bardzo niski współczynnik pionowej ruchliwości społecznej w tamtym czasie. Lichą kondycję edukacyjną rolników próbowano naprawić poprzez prowadzenie tzw. Przysposobienia Rolniczego we wsiach: Nowa Cerkiew, Pawłowo, Ogorzeliny, Swornegacie, Krojanty, Pawłowo. Sieć szkolnictwa rolniczego w regionie obejmowała zasadniczą szkołę rolniczą oraz technikum rolnicze (w Chojnicach), gdzie nauczano w trybie dziennym i wieczorowym. Powołano przy tym instytucje ukierunkowane na edukację najmłodszej grupy rolników, pod nazwą Zespoły Młodego Rolnika we wsiach: Ostrowite, Pawłowo, Krojanty, Niezychowice, Nowy Dwór, Ogorzeliny. Podejmowano też próby edukacji rolników o wieloletnim doświadczeniu w formie 160-godzinnych kursów we wsiach: Silno, Sławęciny, Krojanty. Oprócz celów propagandowych liczone na uwrażliwienie rolników na wagę postępu technologicznego w podnoszeniu efektywności produkcji rolnej⁸⁰. Dużą wagę przykładano do roli powołanego w 1949 r. ZDZ w Zamartem, gdyż bardzo duży udział miał ten zakład w rozwoju biotechnologicznym produkcji ziemniaka w Polsce w tamtym okresie. W Zamartem wyhodowano 22 odmiany ziemniaków uprawianych w Polsce, spośród 50 znajdujących się ówczasie w rejestrze państwowym⁸¹.

W zabezpieczeniu interesów ekonomicznych obywateli w realiach gospodarki centralnego planowania wykorzystywano organizacje spółdzielcze, takie jak Gminna Spółdzielnia (GS), Bank Spółdzielczy, który zrzeszał 1619 członków oraz Spółdzielnia Mleczarska, którą tworzyło 880 członków w 1980 r.⁸²

Pewną grupę potrzeb lokalnej wspólnoty, podobnie jak w całym kraju, zaspokajano poprzez tzw. czyny społeczne. W ten sposób budowano na terenie gminy wiejskiej drogi, szkoły, placówki kultury, remizy strażackie, chodniki oraz place zabaw dla dzieci⁸³. W czynie społecznym nie budowano jednak w gminie mieszkań ani domów mieszkalnych, których dotkliwy brak odczuwali między innymi robotnicy chojnickiego PGR-u, o czym informował aktyw gminny PZPR

⁷⁹ Tamże, s. 9-10.

⁸⁰ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Kształtowanie obywatelskich postaw w realizacji zadań społeczno-gospodarczych gminy w świetle rewolucyjnych tradycji narodu polskiego i uchwał VIII Zjazdu PZPR, Chojnice 1980, s. 11.

⁸¹ Tamże, s. 12.

⁸² Tamże, s. 13.

⁸³ Tamże, s. 15.

pracownik tych zakładów nazwiskiem Jaśtak⁸⁴. Młodzież z organizacji komunistycznych, takich jak ZSMP, wykorzystywano w czynie społecznym do budowy boisk, zbierania kamieni z pól, naprawy dróg, drobnych remontów oraz prac porządkowych. W okresie żniw, młodzież angażowano w ramach akcji „Każdy kłos na wagę złota” do pracy na rzecz PGR i wybranych rolników indywidualnych, w ten sposób w 1980 r. w trakcie żniw 153 osoby przepracowały społecznie 3658 godzin (ok. 24 godziny pracy na osobę)⁸⁵. Substytut realnej produkcji i usług, czyli czyny społeczne, nie były w stanie zapobiec problemom w rolnictwie, gdzie brakowało przede wszystkim części wymiennych do maszyn. Braki były dotkliwe, obrazem tego było niezaspokojone zapotrzebowanie nawet na koła zębate i łożyska⁸⁶.

Na wsi, podobnie jak i w mieście, dawał się odczuć kryzys gospodarczy, w drugiej połowie 1980 r. występował problem z zaopatrzeniem w węgiel, liche było też zaopatrzenie sklepów gminnych w produkty spożywcze. Niepokojom politycznym i kruszącemu się ładowi politycznemu towarzyszyły problemy w aprowizacji, dowodem tego w 1980 r. do sklepów dostarczono 40% mniej mięsa aniżeli w 1979 r.⁸⁷ Dodatkowo na wsi chojnickiej ujawniał się nawet problem w zaopatrzeniu w ziemniaki na zimę 1980/1981 r.⁸⁸ Źródeł tych problemów ludzie partii upatrywali w spekulacji, której dokonywały według nich nawet instytucje państwowe. Remedium na te problemy miało być wprowadzenie systemu kartkowego, rozdział mięsa według grup zawodowych – tzw. rolnych i bezrolnych oraz walka z czarnym rynkiem⁸⁹. O zaostrzającym się kryzysie ekonomicznym świadczą wypowiedzi uczestników posiedzenia gminnego PZPR z października 1981 r., kiedy zgłaszano brak w sklepach na wsi mleka, chleba i problemy z dostępem do mąki⁹⁰ oraz spadek pogłowia zwierząt gospodarskich w związku z niedostatecznym zaopatrzeniem⁹¹. Wśród członków partii rosło zainteresowanie rzeczywistymi stosunkami gospodarczymi pomiędzy Polską a ZSRR, w tej

⁸⁴ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Protokół nr 3/80 z odbytego plenarnego posiedzenia Komitetu Gminnego PZPR w Chojnicach w dniu 27 czerwca 1980 roku w sali konferencyjnej Urzędu Miejskiego, s. 2.

⁸⁵ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Informacja o stopniu realizacji Uchwały KG z dnia 27 X 1978 r. oraz Egzekutywy KG z dnia 7 XII 1979 r. w sprawie „Oceny działalności ideowo-wychowawczej partii wśród młodzieży”, s. 2.

⁸⁶ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Ocena planu społeczno-gospodarczego Gminy Chojnice za III kwartał 1980 r., s. 6.

⁸⁷ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Protokół 4/80 z odbytego plenarnego posiedzenia Komitetu Gminnego PZPR w Chojnicach w dniu 24 października 1980 roku w sali konferencyjnej Urzędu Miejskiego w Chojnicach, s. 4

⁸⁸ Tamże, s. 5.

⁸⁹ Tamże, s. 6.

⁹⁰ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 6/81 z posiedzenia Egzekutywy KG PZPR w Chojnicach w dniu 2 X 1981 r., s. 2.

⁹¹ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 9/81 z posiedzenia Egzekutywy KG Chojnice w dniu 25 XI 1981 r., s. 1-2.

sprawie na posiedzeniach KG PZPR zapytania składali Zbigniew Stoltman i Klemens Szczepański⁹².

Ważną gałęzią gospodarki gminnej, przynajmniej w ocenie władzy, było powstawanie prywatnych zakładów rzemieślniczych. W 1980 r. uruchomiono 11 takich zakładów, świadczących następujące usługi: instalatorstwo elektryczne w Silnie i Charzykowach, ślusarstwo w Gockowicach, Sławęcinie i Swornegaciach; murarstwo w Klawkowie; kowalstwo w Jeziorkach; wytwarzanie waty cukrowej w Charzykowach; blacharstwo pojazdowe w Sławęcinie; stolarstwo w Silnie; instalatorstwo sanitarne i grzewcze w Swornegaciach⁹³.

Tuż przed wprowadzeniem stanu wojennego na terenie całego kraju pod koniec listopada 1981 r. naczelnik gminy Chojnice zauważył narastanie paniki i związanej z nią postawy masowego wykupywania wszelakich produktów przez ludność. Jednocześnie W. Górny wskazywał przyczyny tego zjawiska w blokowaniu inicjatyw rządowych i wygórowanych żądaniach płacowych⁹⁴. Przy tym władze gminy obstawały przy utrzymywaniu pełnego zatrudnienia⁹⁵. Dochodziło do paradoksu, pomimo otrzymywania zapłaty za produkty rolne, chłopci nie byli za nabyte środki płatnicze w stanie nic nabyć⁹⁶. Członkowie partii, konkludując sytuację gospodarczą pod koniec karnawału „Solidarności”, mówili: „[...] rok demokratyzowania przyniósł więcej strat niż 36 lat błędów [...]”⁹⁷.

Zakończenie

Pierwsze po wprowadzeniu stanu wojennego posiedzenie KG PZPR odbyło się 29 grudnia 1981 r., znamienne na nim były słowa pułkownika Ludowego Wojska Polskiego (LWP) Kryspina Okólskiego z Jednostki Wojskowej w Niezychowicach, który wprowadzenie stanu wojennego nazwał „ostatecznością i koniecznością”⁹⁸. Jakkolwiek by ów akt nazwać, kończył on 16-miesięczny okres legalnej działalności NSZZ „Solidarność” i 8-miesięczny okres, również legalnej, działalności NSZZ RI „Solidarność”.

⁹² APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 8/81 z posiedzenia Egzekutywy KG Chojnice w dniu 3 listopada 1981 r., s. 2.

⁹³ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/II/6, Ocena planu społeczno-gospodarczego Gminy Chojnice za III kwartał 1980 r., s. 14.

⁹⁴ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 8/81 z posiedzenia Egzekutywy KG Chojnice w dniu 3 listopada 1981 r., s. 2.

⁹⁵ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Referat na Plenum KG w dniu 27.08.1981 r., s. 11.

⁹⁶ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 8/81 z posiedzenia Egzekutywy KG Chojnice w dniu 3 listopada 1981 r., s. 3.

⁹⁷ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 3/81 z posiedzenia Egzekutywy KG Chojnice w dniu 27 października 1981 r., s. 4.

⁹⁸ APB, KG PZPR w Chojnicach, sygn. 136/IV/10, Protokół 4/81 z posiedzenia Egzekutywy KG PZPR Chojnice oraz MG/K ZSL w dniu 29.12.1981 r., s. 1.

W ujęciu ogólnym należy uznać, że:

1. Społeczeństwo wiejskie nie było w rzeczywistości socrealizmu bezklasowe, a wieś nie była rzeczywistością pozapolityczną. Na wsi powstawały w tamtym czasie silne ogniwa „Solidarności”, która wyrażała interesy sprzeczne z linią PZPR.
2. Na wsi chojnickiej ujawnił się w latach 1980-1981 głęboki konflikt polityczny, którego swoistością była inna, aniżeli w warunkach miejskich, linia konfliktu, ale który rodził podobne problemy gospodarcze i społeczno-polityczne.
3. Główna linia podziału politycznego wyznaczona była sporem o model własności ziemi, gdzie ścierały się dwie skrajne wizje, tj. rolnictwa indywidualnego i kolektywizacji wsi.
4. W warunkach państwa monopartyjnego podejmowano szerokie wysiłki organizacyjne i strukturalne w celu wywoływania ideologicznej presji na zachowania i postawy rolników.
5. Dla chłopskich działaczy „Solidarności” głównym ośrodkiem życia organizacyjnego pozostawało miasto Chojnice, gdzie mieli liczne związki cementujące ich działalność w ramach szeroko pojętego ruchu społecznego i skąd otrzymywali wsparcie organizacyjne. W Chojnicach też podejmowano prominentnych działaczy chłopskich NSZZ RI „Solidarność”, takich jak Michał i Roman Bartoszcze w maju 1981 r.⁹⁹
6. Na wsi, odwrotnie do sytuacji w mieście, nie dostrzegano w ogóle wagi postulatów politycznych „Solidarności”, były one przez władze KG PZPR całkowicie przemilczane i generalizowane, jako dążenie do demokratyzacji życia i próby odbierania ziemi ze Skarbu Państwa.
7. Niewydolność gospodarki centralnie planowej objawiała się niską efektywnością rolnictwa i wysokimi kosztami pracy w tzw. „gospodarstwach uspołecznionych”.
8. Cywilizacyjne zapóźnienie wsi wobec miasta widoczne było w jakości dyskursu przedstawicieli władzy, raczej skupionej na wydarzeniach bieżących aniżeli na umiejętności ocen długookresowych i ujęć analitycznych.
9. Odmiennie aniżeli w mieście, reżim komunistyczny na wsi represjonował nie całe społeczeństwo, ale skupił swe wysiłki na grupie rolników indywidualnych, choć to rodziło liczne trudności socjalno-bytowe również dla robotników rolnych skupionych w Państwowych Gospodarstwach Rolnych.
10. PZPR, jako partia władzy, dążyła do utrzymania modelu wsi kolektywizowanej, gdyż wśród robotników rolnych wielkich gospodarstw państwowych znajdowała najszerze poparcie spośród mieszkańców terenów

⁹⁹ M. Wałdoch, *O chojnickim karnawale „Solidarności” ...*, s. 161.

wiejskich. Robotnik rolny był w sferze bytowej „uwiązany” do zakładów państwowych i swój ewentualny awans społeczny i zawodowy wiązał z przynależnością do partii.

W wyniku przeprowadzonej analizy i syntezy zweryfikowano pozytywnie hipotezę, stanowiącą przypuszczenie, że na wsi w latach 1980-1981 trwał silny konflikt polityczny i istniały głębokie podziały socjopolityczne.

Summary

Sociopolitical Division of Chojnice Country during “Solidarity” Carnival

The author attempts to show sociopolitical division in the area of Chojnice country during “Solidarity” carnival (1980-1981). In the light of conflict theory the author points out the existing sociopolitical divisions whose evidence can be found in source materials created by Municipal Committee of the Polish United Workers’ Party in Chojnice. As a result of conducted analysis and synthesis the hypothesis that was a supposition that there was a bitter political conflict and deep sociopolitical divisions in the area of Chojnice country in 1980-1981 is confirmed. The divisions were clearly visible during the political change of 1980-1981 and showed the country in the times of Polish Peoples Republic as a political reality.